

UDK 371.38:372.94
Stručni članak
Primljeno: 25. 8. 2009.
Prihvaćeno: 15. 11. 2009.

UTJECAJ PRAKTIČNIH RADOVA NA FORMIRANJE INTERESA ZA POVIJESNE SADRŽAJE

Aleksandra ĐURIĆ, prof.
Čakovec

Sažetak: *Praktični radovi primjenjivi su u nastavi prirodoslovlja i tehničke kulture jer se tu proučavaju različiti oblici i manifestacije materije, ali su manje zastupljeni u nastavi društvene grupe predmeta. No, upravo će praktični radovi na nastavi povijesti omogućiti učenicima da osvijeste različite misaone operacije, razviju interes za proučavanje prošlosti i formiraju povijesno mišljenje. Učenik će se aktivno uključiti u povijesne procese te će u kombinaciji praktičnih radova, simulacija i igrokaza bolje razumjeti prošlost svojih predaka i pokazati veći interes za povijesne sadržaje. Autorica smatra da praktični radovi trebaju postati sastavni dio procesa učenja na satovima povijesti jer će se apstraktni sadržaji bolje osvijestiti i spoznati. Takav pristup nastavi povijesti ne samo da će održati interes učenika i potaknuti one koji su taj interes usmjerili ka tehničkim znanostima nego će ohrabriti i učenike s posebnim potrebama u iznošenju vlastitog mišljenja i omogućiti bolje razumijevanje nastavnih sadržaja. Ako se povijesni sadržaji prezentiraju na navedeni način, učenici će bolje prihvatiti nastavne sadržaje i aktivno se uključiti u nastavne procese. U skladu s tim autorica je osmislila povijesnu radionicu u kojoj metoda praktičnih radova dolazi do izražaja te u kojoj se istovremeno željelo pokazati kako manualna aktivnost i praktična metoda potvrdno odgovaraju na zahtjeve ne samo obrazovanja nego i odgoja.*

Ključne riječi: *nastavne metode, nastavni sat, metoda praktičnih radova, povijesna radionica*

I. METODA PRAKTIČNIH RADOVA I NJEZINO VIĐENJE U DIDAKTIČARA

Nastavne metode sastavni su dio nastavnog sata, a definiraju se kao načini rada u nastavi,¹ postupci kojima nastavnici posreduju učenicima nastavne sadržaje i određuju uvjete za njihovo usvajanje. Na izbor nastavnih metoda utječu: zadaće nastavnog predmeta, nastavni sadržaji pojedinog predmeta, učenikovo okruženje, njegova dob i predznanje. Svaki nastavnik, ovisno o

¹ Poljak, V., 1987., 75.

tipu nastavnog sata, pomno odabire kombinaciju nastavnih metoda. Uz često spominjane metode – metodu usmenog izlaganja, razgovora, metodu rada na tekstu, metodu pismenih radova, metodu ilustrativnih radova i metodu demonstracije – potrebno je spomenuti i metodu praktičnih radova. Nju najčešće vezujemo uz tehničku kulturu i prirodoslovlje.² Kako se nastava ove grupe predmeta održava u laboratorijima, svojevremeno je u upotrebi bio naziv metoda laboratorijskih radova.³ Upotrebljavani su i drugi nazivi: metoda eksperimentalnih radova, laboratorijsko-eksperimentalna metoda, istraživačka metoda, prakseološka metoda, kinetička metoda. Zajednički im je nazivnik, neovisno o nazivu, manualni rad. Dakle, temelj ove metode jesu ljudske kretnje, to jest primjena ljudskih kretnji prilikom obrade ili izrade određene materije. Učenici usvajaju ili ponavljaju nastavne sadržaje služeći se rukama, a ujedno se privikavaju na samostalan rad.

Dakako, praktična aktivnost nije novost u obrazovnom sustavu. Javlja se na prijelazu XIX. u XX. stoljeće, a uvode je predstavnici raznih smjerova tzv. Nove škole, koji se protive učenikovu pasivnom sjedenju i slušanju u razredu. U sedamnaestom stoljeću Jan Amos Komenský (1592.-1670.) utemeljuje osnove metodike radnog odgoja. Herbert Pestalozzi (1746. - 1827.) smatrao je da se odgojni cilj postiže kroz tri zadaće: odgoj glave (umni odgoj), odgoj srca (moralni odgoj) i odgoj ruke (tjelesni i radni - odgoj). Johann Friedrich Herbart (1776.-1841.) zalagao se za obavljanje teorijske pripreme prije praktičnog rada, dok je Friedrich Adolf Wilhelm Diesterweg (1790.-1866.) isticao potrebu zornog poučavanja. Navedenim pojedincima zajednički je temeljni rad ruku, čime se proširuje perceptivna aktivnost, dok istovremeno praktična aktivnost ima psihološko, gnoseloško i didaktično značenje u nastavi. To su spoznale i pojedine škole poput Waldorfske, koje se praktičnim metodama koriste u poučavanju.

II. VAŽNOST PRAKTIČNOG RADA U NASTAVI POVIJESTI

U lipnju 2005. godine Vlada Republike Hrvatske prihvatila je Plan razvoja sustava odgoja i obrazovanja 2005.-2010. Ministarstva znanosti, obrazovanja

² U nastavi prirodoslovlja u osnovnoj školi metoda praktičnih radova jače je naglašena, te se spominje i u Hrvatskom nastavnom planu i programu za osnovnu školu 2006., 274: *Budući da je kemija tipična eksperimentalna znanost, iskustveno je učenje glavni način učenja, a izvođenje pokusa središnja nastavna aktivnost. Program je zamišljen tako da učenik do spoznaja dolazi djelatnim metodama učenja, a svoje sposobnosti razvija praktičnim, perceptivnim i misaonim djelovanjem.*

³ Vladimir Poljak, 1985., 83.

i športa, kojim je predviđen rad na podizanju kvalitete odgoja i obrazovanja. To je ujedno označilo početak mijenjanja školskog sustava, koji bi trebao, onako promijenjen, prilagoditi hrvatski obrazovni standard europskom. To je podrazumijevalo promjene i u pristupu poučavanju povijesnih sadržaja. No, praksa je pokazala kako su se redovno mijenjali pristupi proučavanju prošlosti, ali ne i načini poučavanja povijesti. Ipak se učeniku danas pristupa kao aktivnom istražitelju povijesnih mijena, dok je nastavniku namijenjena uloga moderatora istraživačkog procesa.⁴ Nastavnik misleno usmjerava učenike, upućuje ih na konzultiranje odnosno samostalno traženje izvora, čime kod njih potiče razvoj sposobnosti koje omogućuju učinkovito učenje te primjenu naučenog u svakoj situaciji. To je moguće ako se uspostavi pozitivan odnos prema proučavanju prošlosti u obitelji, ali i u nižim razredima osnovne škole, u kojima se ostvaruje prvi izravniji i konkretniji doticaj s povijesnim sadržajima. Dakle, satovi prirode i društva u nižim razredima osnovne škole poveznica su sa sadržajima povijesti u višim razredima. Stoga, kako bi se posredovana informacija sačuvala kroz osnovnoškolsko obrazovanje, potrebno ju je neprestano ponavljati, no isto tako i vizualno i praktično osvijestiti.

U nastavi povijesti metoda praktičnih radova relativno je zapostavljena i ne primjenjuje se često kao verbalne i vizualne metode.⁵ Ako se i primjenjuje, ona redovito uključuje vježbanje lijepog govora, čitanja i sastavljanja eseja, crtanje zemljovida, shema, a usmjerena je ka razvoju psihomotoričkog područja učenikove ličnosti.⁶ Kako učenici u osnovnim školama nemaju iste predispozicije i sklonosti, potrebno je prilagoditi ovu nastavnu metodu pojedinim učenicima te je detaljno razraditi kako bi njezina svrsishodnost došla do izražaja.

III. ORGANIZACIJA PRAKTIČNE NASTAVE

Metoda praktičnih radova korisna je ako je dobro primijenjena i razrađena. Ona je primjenjiva u razrednoj/predmetnoj učionici, kabinetu, pomoćnim školskim prostorijama, školskom vrtu, prirodi, na arheološkim iskopinama, dakle svagdje gdje učenici mogu doći u neposredan doticaj sa stvarnošću. Prilikom izvođenja ovakva oblika nastave možemo se služiti različitim socijalnim oblicima rada, kao što su frontalni, individualni, rad u skupinama

⁴ Ivo Rendić Miočević u skladu je s tim izdao knjigu koja podrazumijeva učenika kao istražitelja prošlosti.

⁵ Podjela metoda na vizualne i verbalne preuzeta iz: Rendić Miočević, 2000., str. 54-56.

⁶ Ivo Rendić Miočević, 2000., str. 56.

i timski rad. Kako izvedba sata zahtijeva napor nastavnika, potrebno je unaprijed pripremiti pribor i materijal za rad, ali i učenike. Ako su praktični radovi dobro pripremljeni a naputci promišljeni, učinak je nastavnoga sata velik. Priprema svakoga praktičnog rada zahtijeva nastavnikovu angažiranost, želju i vrijeme. Primjena metode praktičnih radova u nastavi povijesti zahtijeva od nastavnika nekoliko osnovnih predradnji: izbor sadržaja i mjesta, određenje zadataka rada, pripremu materijala i pribora. Ako ova etapa planiranja nije provedena, nije svrsishodno ulaziti u sljedeću, etapu realizacije, koja će vjerojatno rezultirati kaotičnošću u razredu, dok će ona posljednja, vrednovanje rada, biti obeshrabrujuća. Isto tako, primjena metode zahtijeva i pripremu samih učenika koji sudjeluju u radu. Opisane etape rada detaljnije su razrađene u povijesnoj radionici.

IV. PRIMJER PRAKTIČNE NASTAVE: POVIJESNA RADIONICA

Povijesna radionica koncept je osmišljen s ciljem populariziranja povijesti u osnovnoškolskoj nastavi i pretvaranja učenika iz pasivnoga slušača u aktivnog sudionika. Ako se provodi u redovnoj nastavi, potrebno je odvojiti dva školska sata, uz dobru razradu plana rada. Istovremeno se može iskoristiti kao sastavni dio dodatne nastave iz povijesti ili izvannastavne aktivnosti – povijesne grupe.

Radionica će potaknuti i razviti, kao što se pokazalo u praksi, razvoj sposobnosti koje će učenicima biti potrebne u pojedinim životnim situacijama. Kao takva navodi se prije svega timski rad, koji poprima sve veću važnost na poslovnom planu, socijalizacija, razvijanje komunikacijskih vještina, budući da učenici rade u grupi. Uz odgojne komponente do izražaja će doći i ona obrazovna i praktična, budući da će učenici aktivno sudjelovati, graditi, izrađivati vlastitim rukama. Navedena metoda praktičnih radova u nastavi prolazi sljedeće metodičke etape: *priprema rada* podrazumijeva izbor sadržaja, određivanje zadataka rada, izbor mjesta, materijala i pribora, *izvođenje ili realizacija* označuje ostvarivanje zadataka i programa rada, poticanje, usmjeravanje i nadzor tijekom rada od nastavnika, dok *vrednovanje* kao posljednja etapa podrazumijeva utvrđivanje usvojenih činjenica i provjeru usvojenoga gradiva, obrazovnih, funkcionalnih i odgojnih zadataka. Ovakav način poučavanja podrazumijeva određeni napor nastavnika, dobru pripremu, razumijevanje radne okoline, dobro složen vremenski raspored, nesmetan radni prostor i dobru volju.

ETAPA PRIPREME

Nastavnik bi se trebao, početkom školske godine prilikom izrade godišnjeg plana, odlučiti koju će nastavnu temu obraditi na spomenuti način. Razlog su takva prijevremenog planiranja metode poučavanja kao i pribor koji je potreban kako bi se uspješno prezentirala odabrana nastavna jedinica. Uz planiranje, potrebno je učenike upoznati s ciljevima ovako koncipirane nastavne jedinice te im dati materijale koji su prethodno pripremljeni. Taj dodatni materijal učenicima će biti prezentiran putem računalnih prezentacija, koje su kao vizualni prikaz izuzetno korisne. Usporedo s tim će dobiti i pisane povijesne izvore.

U etapi pripreme osim materijala koje priprema nastavnik potrebno je pripremiti i pravila rada, kao i upoznati učenike s etapama i načinom rada te ih rasporediti u grupe. U oblikovanju grupa potrebno je znati kako će učenici ako im se dopusti formiranje grupa prema vlastitim sklonostima birati učenike s kojima su bliži, što će voditi k izolaciji drugih učenika i stvarati napetost i sukobe. Kreiranje grupa prema njegovim kriterijima dovodi nastavnika u nimalo lak položaj i stoga ovakvo načelo bez jasnih kriterija nije preporučljivo. Praksa je pokazala, što se tiče dotičnog slučaja, kako je načelo slučajnosti ili ždrijeb najbolje rješenje, ali članove tako formiranih grupa potrebno je rotirati svako malo, čime se dobiva složan razred. Nakon formiranja grupa i, naravno, slaganja razreda zbog prilagodbe načinu sjedenja, potrebno je učenike upoznati s radom u grupi. U tomu se mogu slijediti smjernice pedagoga Heinza Klipperta,⁷ ali isto tako i svakoga drugog koji odgovara načinu poučavanja nastavnika te je u skladu s njegovim poimanjem odgoja i obrazovanja. Prilikom formiranja grupa, radi uspješnosti samog rada, potrebno je razgraničiti funkcije članova i prenijeti odgovornost na članove grupe, što znači da će svaka grupa odrediti onog koji će voditi, koji će pratiti i opominjati svoje suučenike da poštuju pravila rada u grupi, onog koji će prezentirati gotov rad i koji će paziti da se rad izvrši u za to određenom vremenskom roku. Nužno je odrediti pravila ponašanja, pripremiti dovoljno materijala, poduzeti mjere osiguranja učenika te zatražiti od učenika da sudjeluju u pripremi nastave, ali i pospremanju, čime se postiže zajedništvo nastavnika i učenika.

ETAPA REALIZACIJE I VALORIZACIJE

Etapa realizacije trajat će i do četiri školska sata, što ovisi o brzini rada učenika kao i njihovoj želji da se istaknu kao grupa. Nastavnik je u

⁷ Klippert, 2001.

ovoj fazi samo moderator ili promatrač. Učenici će tražiti pomoć ako je zatrebaju, no pritom nastavnik mora paziti da bude dostupan kao pomoć svakoj grupi a ne samo jednoj, zbog sprječavanja sukoba između njih. Učenike se time uči snalažljivosti, vjeri u sebe i svoju procjenu, kao i međusobnom pomaganju.

Faza vrednovanja nastupa pri kraju rada te je preporučljivo da se ona ne izostavi. Ako je ovakav oblik rada prisutan na nastavnom satu, učenici će vjerojatno očekivati ocjenu, ako se ne odredi drukčije. Rad ne treba ocjenjivati samo nastavnik nego će svaki pojedini učenik ocijeniti rad, trud i zalaganje svakog od članova svoje grupe, a onda, naposljetku, i radove ostalih grupa. Ako postoji sumnja u iskren sud učenika, potrebno je naglasiti kako se u praksi pokazalo da to ne stoji. Učenici će ovisno o svojim osobnostima biti manje ili više iskreni i pohvaliti rad druge grupe, ako im se dotični rad više sviđa. No, način vrednovanja rada ocjenom ne mora uvijek biti prisutan nego se radovi mogu izložiti na zajedničkoj izložbi ili prodajnoj dražbi, čiji bi prihodi išli u dobrotvorne svrhe.

V. ZAKLJUČAK

Povijesna je radionica pokazala, a praksa posvjedočila kako je ovakav pristup nastavnim sadržajima iz povijesti pretvorio učenike u aktivne sudionike i time postigao svoj cilj – popularizirao nastavni predmet među učenicima. Dakako, povijesna radionica iziskuje veliki trud nastavnika i pozitivno radno okruženje, kao i određeno raspoloženje te želju učenika da se s nečim takvim uhvate ukoštac. Istovremeno je potrebno tražiti nove teme povijesnih radionica. Iako su nastavnici u školama limitirani sredstvima, prostorom i vremenom, uz jaku volju i velik trud to je ostvarivo. Uključivanjem metode praktičnih radova u nastavu povijesti postignut je cilj koji je iznesen u Nastavnom planu i programu za osnovnu školu: *Nastavnik povijesti mora učenike voditi tako da im pomogne otkrivati odnose i veze među pojedinim povijesnim zbivanjima, uspostavljati veze među srodnim zbivanjima, dakle pronalaziti zajedničke elemente i utvrđivati različitosti, što je zapravo i cilj nastave povijesti.*⁸ Metoda praktičnih radova samo je jedna od nastavnih metoda koju je potrebno uključiti u nastavu povijesti i koja nikako ne isključuje primjenu ostalih metoda. Naprotiv, uspješna integracija svih nastavnih metoda jamči i bolje primanje nastavnih sadržaja. Isto tako, ako se uz ovu nastavnu metodu koristimo i igrom uloga

⁸ *Nastavni plan i program za osnovnu školu*, 2006., 284

ili simulacije, koje je preporučivao Robert Stradling, interes učenika za povijesne sadržaje neće izostati.

Literatura:

1. Bognar, L., Matijević, M. (2005.), *Didaktika*, Zagreb: Školska knjiga.
2. Gudjons, H. (1994.), *Pedagogija: temeljna znanja*, Zagreb: Educa.
3. Hodson, D. (1990.), *A critical look at practical work in school science*, School Science Review, 71 (256), 33-40.
4. Jelavić, F. (1998.), *Didaktika*, Zagreb: Slap.
5. Jensen, E. (2003.), *Super-nastava: nastavne strategije za kvalitetnu školu i uspješno učenje*, Zagreb: Educa.
6. Klippert, H. (2001.), *Kako uspješno učiti u timu: zbirka praktičnih primjera*, Zagreb: Educa.
7. Matijević, M. (2001.), *Alternativne škole: didaktičke i pedagoške koncepcije*, Zagreb: TIPEX.
8. Meyer, Hilbert (2002.), *Didaktika razredne kvake: rasprave o didaktici, metodici i razvoju škole*, Zagreb: Educa.
9. *Nastavni plan i program za osnovnu školu* (2006.), Zagreb: MZOS.
10. Pastuović, N. (1997.), *Osnove psihologije obrazovanja i odgoja*, Zagreb: Znamen.
11. Petričević, D. (2006.), *Metodika praktične nastave*, Zagreb, Pučko otvoreno učilište.
12. Poljak, V. (1985.), *Didaktika*, Zagreb: Školska knjiga.
13. Rendić Miočević, I. (2000.), *Učenik – istražitelj prošlosti: novi smjerovi u nastavi povijesti*, Zagreb: Školska knjiga.
14. Rendić Miočević, I. (1989.), *Didaktičke inovacije u nastavi povijesti*, Zagreb: Školska knjiga.
15. Seitz, M. i Hallwachs, U. (1997.), *Montessori ili Waldorf?: knjiga za roditelje, odgajatelje i pedagoge*, Zagreb: Educa.
16. Stradling, R. (2003.), *Nastava europske povijesti 20. stoljeća*, Zagreb: Srednja Europa.
17. UNESCO-ovo svjetsko izvješće (2007.), *Prema društvima znanja*, Zagreb: Educa.
18. Zaninović, M. (1988.), *Opća povijest pedagogije*, Zagreb: Školska knjiga.
19. Woolnough, B. E. and Alishop, T. (1985.), *Practical Work in Science*, Cambridge: Cambridge University Press.

UDC 371.38:372.94

Professional article

Accepted: 25. 8. 2009.

Confirmed: 15. 11. 2009.

THE INFLUENCE OF PRACTICAL WORK ON CREATING INTEREST IN HISTORICAL CONTENT

Aleksandra ĐURIĆ, prof.
Čakovec

Summary: *Practical work is applicable in science and technical education, because in those subjects different forms and manifestations of material are studied, but such work is not as representative in social subjects. However, such work in history lessons gives students an opportunity to become aware of various cognitive operations, to develop interest in studying the past and creating a historical thinking. Students will be actively engaged into historical processes and through a combination of practical work, simulations and theatrical plays obtain a better understanding of their ancestors' history, and most importantly display a greater interest in historical content. The author reckons that practical work should become an integral part of the learning process in history lessons, because it helps to achieve better understanding and awareness of some abstract contents. Such approach in history teaching will not only preserve interest and motivate the ones who focused their interest on technical science, but also encourage students with special needs in giving their own opinions and enable better comprehension of teaching material. If the historical content is presented in such manner, the students will respond better to the teaching content and actively engage themselves in the teaching process. Due to this, the author came up with a history workshop in which practical work method is emphasized and which at the same time demonstrates that manual activity and the practical method affirmatively respond to demands of not only education but upbringing as well.*

Key words: *teaching methods, a lesson, practical work method, historical processes, history workshop*
